

LITTERATUR OM DANMARKS FORHISTORIE 1941—1944

Af C. J. Becker.

Da der for fire Aar siden i dette Tidsskrift blev givet en samlet Omtale af den arkæologiske Litteratur, som gennem 1939 og 1940 havde set Dagens Lys, var det Planen saaledes at standse op for hvert andet Aar og se tilbage paa, hvad der her var udrettet, og hvilke Problemer der havde været Genstand for Behandling. Forskellige Forhold har medført, at to saadanne Perioder maa behandles under eet denne Gang. Hvad der herved kan være tabt gennem længere Tavshed er forhaabentlig indvundet ved den forøgede Klarhed i Linierne, som et større Tidsrum i sig selv giver¹).

Atter denne Gang maa det siges, at Interessen hovedsagelig har samlet sig om Stenalderen. De nærmest foregaaende Aars Studier er paa heldig Maade fortsat og i et saadant Tempo, at saa godt som hvert enkelt Aar har bragt Resultater baade inden for Ældre og Yngre Stenalder, som vil faa Indflydelse paa de fortsatte Studier langt ud over Landets Grænser. Og allerede nu kan det siges, at der ligger saa meget friskt Materiale klar til Behandling, at dansk Stenalderforskning ogsaa i de nærmeste Aar har Mulighed for at møde med overraskende Ting.

Det vigtigste Arbejde inden for Ældre Stenalder er den store og smukke Publikation om Stenalderbopladserne i Aamosen (65).

¹) Det maa bemærkes, at ikke alle de fremkomne Arbejder vil give Anledning til nærmere Omtale i det følgende. En hel Række mindre Ting, hvis Indhold umiddelbart kan aflæses af Tittlen, og som i det hele er mere lokalt betonet, vil man af praktiske Hensyn kun finde i en fælles Litteraturliste, som er anbragt umiddelbart efter Oversigten. Herved er det søgt undgaaet, at denne belastes med for mange Enkeltheder; paa den anden Side er Listen gjort saa udførlig, at der ikke med Forsæt er udeladt noget, som under en eller anden Form kan have Interesse for Tidsskriftets Læsere. Listen er nummereret, og der er i Teksten henvist til de enkelte Arbejder ved Numre i Parentes. Endelig kan det nævnes, at en mindre Række udenlandske Arbejder, som delvis behandler danske Forhold, er omtalt i Teksten, men ikke medtaget i Listen.

Efter at det i 1937 var lykkedes Therkel Mathiassen at paavise, at der gennem største Delen af Ældre Stenalder eksisterede en særlig jysk Indlandskultur — den saakaldte Gudenaakultur — som var vidt forskellig fra den udpræget kystbundne Ertebøllekultur, har man haft Opmærksomheden henvendt paa, at et lignende Forhold ogsaa kunde have gjort sig gældende paa Sjælland. Her kendte man fra ældre Tid Maglemose- eller Mullerupkulturens store Indlandsbopladser og de gennemgaaende langt yngre Ertebølle-Pladser ved Kysterne. Men hvordan Forholdet var mellem de to Kulturer, og navnlig hvordan Udviklingen forløb ved de sjællandske Indsøer og Aaer i Periodens senere Del, var uklart og kun daarligt belyst. Mathiassens nye Undersøgelser har drejet sig om det store midtsjællandske Aamose-Omraade, hvor der efterhaanden er paavist mere end 60 Stenalderbopladser; paa flere af dem er foretaget store Gravninger, og ganske særlig er der Grund til at nævne den udstrakte Øgaard-Plads, hvor flere Aars Undersøgelser har tilvejebragt et af de største og mest rigeholdige Fund fra denne Periode.

Som Resultat af sine Undersøgelser mener Therkel Mathiassen at kunne fastslaa, at der lige fra Maglemosetid til et Stykke ind i Yngre Stenalder, d. v. s. gennem næsten 4000 Aar, har været Bebyggelse i Omraadet. Grundlaget er den klassiske Maglemosekultur; gennem Aartusinderne har den levet videre her i det Indre af Sjælland, men i Tidens Løb under Paavirkning fra forskellige Fremmedgrupper, først og fremmest Ertebøllekulturen og dens Forstadie, den ældre Kystkultur. Ogsaa fra jysk Gudenaakultur og forskellige Yngre Stenalders Grupper kan der spores Indflydelser. Det synes derfor, som om Kulturudviklingen i Jylland og paa Sjælland til en vis Grad har udviklet sig efter de samme Linier: begge Steder har de gamle Indlandsfolk hævdet deres selvstændige Kultur over for samtidige Kystkulturer, ja maaske endog over for de første Agerbrugsstammer, som dukker op med Begyndelsen af Yngre Stenalder. Arbejdet betegner saaledes et Skridt videre paa den Vej, som Forskningen herhjemme er slaaet ind paa i de seneste Aar; mange af Stenalderens Kulturgrupper betragtes nu som delvis samtidige og parallelløbende, hvorimod man i ældre Tid forsøgte at passe dem ind paa en enkelt Linie, saaledes at den ene direkte skulde afløse den anden. Der kan vist ikke være Tvivl om, at man gennem de nye Synspunkter faar et rigtigere, men unægtelig ogsaa mere kompliceret Billede af hele Kulturudviklingen.

Men mange af de Aamose-Fund, som danner Grundlaget for Mathiassens lige anførte Opfattelse, synes ikke helt paalidelige.

Man har i adskillige Tilfælde Mistanke om, at der ved Bebyggelse til forskellige Tider har fundet en Sammenblanding af Oldsager Sted, som i Virkeligheden er af højst forskellig Alder. Det er vistnok et Spørgsmaal, om den sjællandske Maglemosekultur, selv i afbleget Form og præget af Fremmedindslag, kan følges slet saa langt ned i Tiden som ovenfor antydet. Paa dette Punkt maa man dog i første Række afvente, hvilke Resultater de fortsatte geologiske Undersøgelser i Aamosen vil bringe (jfr. 93).

Et andet Arbejde om Ældre Stenalder er Tandlæge W. Berthelsens Bog om Stenalderbopladsen i Sønderkær og Vejledalen (15). Paa et begrænset Omraade har Forfatteren opsporet ikke mindre end 54 Bopladsen, alle tilhørende Gudenaakulturen. Da det samme Strøg ikke var blevet undersøgt i Forbindelse med Therkel Mathiassens ovenfor nævnte Afhandling om dette Emne, suppleres saaledes vor Viden om den jyske Indlandskultur. Behandlingen af Stoffet er klar og udtømmende og det ledsagende Billedmateriale rigeligt og vel oplysende; ganske særlig er der Grund til at pege paa en hel Række fortrinlige Fotografier, der viser Bopladsernes Beliggenhed i Terrænet. Hovedparten af Materialet er typisk Gudenaakultur i den tidligere kendte Form. En Undtagelse er dog Fundet fra Springbjerg-Pladsen, som tilmed synes at skulle regnes blandt de ældste jyske Bopladsfund. Med sine talrige Mikroliter og yderst daarlige Øksemateriale synes det at være den danske Boplads, som har mest Lighed med den store mellemeuropæiske Tardenoisien-Gruppe; allerede tidligere har man ment at kunne spore denne som et kraftigt sydligt Kulturindslag i det jyske Materiale.

Blandt de interessante Enkeltfund fra Tandlæge Berthelsens Omraade er der endelig Grund til at nævne en Stenlægning paa Bopladsen Abildgaard; den er, muligt med Rette, tydet som en primitiv Grav og skulde saaledes være en af de ældste, der overhovedet er kendt herhjemme. Det er en mærkelig Kendsgerning, at vi trods overvældende Rigdom paa Bopladsen fra Ældre Stenalder kun yderst sjældent finder samtidige Grave. Inden for Gudenaakulturen kender vi ikke andre, og fra Ertebøllekulturen og den ældste Kystkultur kommer Antallet af paalidelige Fund ikke over fem, og heraf er de to ældste og sikreste først blevet gjort i de allersidste Aar.

Trods den Interesse, der er vist Indlandskulturene, er de gammelkendte Grupper ikke glemt. Det var jo med Ertebøllekulturen, at hele den nu paagaende Omvurdering af Ældre Stenalder satte ind; rettere sagt var det med Paavisningen af, at Litorinahavet, som denne Kultur er nøje knyttet til, ikke som tidligere

antaget havde haft en enkelt stor Stigning, men hele fire (se 70). Alle tidligere geologiske Dateringer af Stenalderboplader i Forhold til Strandlinier maa derfor nu revideres, og uden nye Undersøgelser vil man staa ganske usikker over for Tidsfæstelsen af Ertebøllekulturens velkendte Køkkenmøddinger. Der er allerede sat et betydeligt Arbejde ind paa dette Felt, og i Jylland maa Udviklingen nu efter Fremkomsten af Therkel Mathiassens andet store Arbejde (68) siges at ligge fast i Hovedtrækkene. Udgangspunktet i denne Publikation er en stor Boplads ved Dyrholmen SØ for Randers. Den ligger nu langt inde i Landet, men i Stenalderen naaede en smal Udløber af det Sund, som gennemskar Djursland, ind til den. Ved Undersøgelsen, der strakte sig over mange Aar, og som gav rigt Udbytte, kunde udskilles tre Bebyggelsesperioder, som det hver for sig var muligt at fastlægge geologisk. Pladsen har ikke været beboet i eet Stræk; mellem de to første Perioder synes der at være gaaet temmelig lang Tid, ja saa lang, at man udviklingshistorisk maa anbringe en særlig Fase af den jyske Ertebøllekultur her, kendt fra andre Pladser. Man maa saaledes regne med, at denne Kultur falder i fire forskellige Afsnit, og det viser sig, at Udviklingen i store Træk svarer til den, der for faa Aar siden opstilledes for den sjællandske Ertebøllekultur.

Desværre tillader Pladsen ikke at gaa i Enkeltheder med dette Fund, til Trods for at det indeholder virkelig interessante Sager (f. Eks. hele, skæftede Hjortetaksøkser). Dog maa man omtale, at det ved Behandlingen af Knoglematerialet fra Bopladsens ældste Del — og kun her — er lykkedes Magnus Degerbøl for første Gang at paavise Kannibalisme i Oldtiden herhjemme. I en primitiv Fangstkultur som Ertebøllekulturen kan man vanskeligt tillægge Skikken religiøse Motiver; det maa slet og ret være Sult, der ligger bagved. Og det drejer sig ikke om et enkelt Individ, men om mindst en Snes, hvoraf mange unge. En lidt uventet Oplysning om de gode Ertebøllefolk (68 og 31).

Forskellige Enkeltfund er fremlagt i en Række mindre Afhandlinger. Ad pollenanalytisk Vej er det lykkedes at datere fire Fund af Fletværksruser til Ældre Stenalder (9, 13) og saaledes paavise, at et af de mest udbredte Fiskeredskaber ogsaa har staaet til Raadighed for Stenalderens Folk her i Landet. Til Trods for at Fundene er de ældste i deres Art i hele Verden, er Stykkerne teknisk set af ganske samme Slags som Redskaber, der endnu den Dag i Dag anvendes f. Eks. i Sverige og Finland. Det er Moserne, som har bevaret disse skøre Sager gennem Aartusinder. Ved Krigsaaernes store Virksomhed her er der dukket andre

interessante Ting frem som f. Eks. nogle Sager af Rensdyrtak (60), Minder om de første Jægerstammer, der har betraadt vort Land. Et enkelt af disse Stykker — et rigt ornamenteret, hammerlignende Vaaben — er dog næppe helt saa gammelt som de andre og er i det hele ganske gaadefuld; Sidestykker til det kendes foreløbig ikke. Og fra en midtsjællandsk Mose stammer de hidtil ældste Menneskefremstillinger (23, 59); paa en Urokseknogle er indridset fem smaa fornøjelige Figurer, der trods en noget skematisk Form er de mest realistiske Billeder, der hidtil er bevaret fra Ældre Stenalder. Ejendommeligt nok er der i de sidste Aar dukket endnu to, omtrent samtidige Bensager op, som ogsaa er smykket med primitive Menneskebilleder (afbildet i 65).

Men Yngre Stenalder kan ogsaa være med i denne Omgang, idet hele fire vigtigere Arbejder har set Dagens Lys. Thorvildsens Behandling af Gravfundene fra det ældste Afsnit, Dyssetiden (91) har bragt os et vigtigt Skridt videre, til Trods for at de samme Fund blot 3 og 4 Aar i Forvejen har været Genstand for nærmere Studium. (N. Åberg: Kulturmotsætninger i Danmarks stenålder og J. Brøndsted, Danmarks Oldtid I). Thorvildsen viser nemlig, at Landet i ældre Dyssetid er delt i to Kulturomraader, det ene omfattende Nordjylland, det andet Sydjylland med Øerne. Ikke blot er der mellem disse to Provinser en tydelig Forskel paa Oldsager, særlig Lerkarrene, men de har haft hver sin karakteristiske Gravform. Mod Nord er de saakaldte 'Jordgrave' eneraadende; det er simple Anlæg under lave Høje eller flad Mark og uden de store Sten, som ellers karakteriserer Megalitikulturens Grave. Kun i det sydøstlige Omraade finder vi Dysserne med deres solide Kamre og svære Stenrækker ved Højfoden. I Løbet af Perioden spredes de to Omraaders særlige Elementer over større Dele af Landet, saaledes at Kulturen ned mod Jættestuetid faar et mere ensartet Præg. Som det er vist paa anden Maade (se Referat i 12) bliver den ældste Bondekultur ved Begyndelsen af Yngre Stenalder antagelig bragt her til Landet med indvandrede Folk. Skønt det i Forvejen var vanskeligt at bestemme, hvorfra de nye Stammer kom, bliver Spørgsmaalet ved Paavisningen af to Kulturprovinser i ældre Dyssetid endnu mere indviklet. Vi kan i Dag daarligere end nogensinde angive med Sikkerhed, hvorfra og ad hvilke Veje de første Bønder kom til Landet.

I denne Forbindelse kan der være Grund til at gøre opmærksom paa J. Iversens værdifulde Iagttagelse af, hvorledes denne Indvandring paavirker Skovens Historie og saaledes kan aflæses direkte ud af Mosernes Indhold af Planterester, særlig Pollen (46). Gennem Undersøgelser flere Steder i Landet er det paavist, hvor-

ledes der netop ved Begyndelsen af Yngre Stenalder finder en storstilet Skovrydning Sted. Højskoven gaar forholdsvis pludseligt tilbage, og i Stedet breder urteagtige Planter sig, heriblandt visse Vejbred-Arter, som overalt i Verden plejer at ledsage korndyrkende Folk. I Mosernes Tørvelag kan man med andre Ord direkte følge, hvornaar de første Bønder rydder Skoven for at skaffe Plads til Marker og Græsgange til Kvæget. Paavisningen vil faa stor Betydning for det fremtidige Samarbejde mellem Mosegeologi og Arkæologi og er et smukt Eksempel paa, hvorledes man paa Grundlag af rene naturvidenskabelige Undersøgelser ogsaa kan naa frem til kulturhistorisk vigtige Resultater.

I Jættestuetid, det næste Afsnit af Yngre Stenalder, har Forskningen i de senere Aar især været vendt mod Bopladserne. Ganske særlig har J. Winthers store Undersøgelser af langelandske Fund fra Lindø og Troldebjerg bragt en Mængde nyt Stof. Og nu foreligger fra samme Forskers Haand Beretningen om et tredie og lige saa vigtigt Fund, Bopladsen Blandebjerg (98). Den er lidt yngre end Troldebjerg, men paa den anden Side noget ældre end Lindø og bliver saaledes, som Bogens Undertitel angiver, en Slags »Fyldekalk« mellem disse to Pladser. Af stor Interesse er det, at der ved Udgravningen blev gjort nye Fund til Belysning af Stenalderfolkernes religiøse Liv, og at disse Fund bekræfter Iagttagelser fra Troldebjerg. Det berømte Økseoffer herfra blev genfundet paa Blandebjerg, ligesom der blev afdækket en Række af de særlige Ildsteder, som maa have tjent et eller andet sakralt Formaal. Ogsaa Skikken med Nedlæggelse af Flintøkser under Husvæggen — tilsyneladende fuldstændig som den er praktiseret helt op til vor egen Tid — blev paavist paa den nye Plads. Men desuden har Fundet givet et stort og værdifuldt Oldsagsmateriale; ganske særlig er Keramikken interessant, idet den viser en hel Række Former og Mønstre, som betegner noget nyt, der ikke kan afledes af ældre danske Stilarter. Som tidligere paavist er det stærke Strømninger fra Mellemtyskland, der pludselig gør sig gældende.

Fra samme Periode, men sandsynligvis en Smule yngre, er Stenalderbopladsen fra Trelleborg, beskrevet af Therkel Mathiasen (67). Nøjagtig paa samme Sted som det berømte Vikingetidsanlæg har der været en ret udstrakt Stenalderbebyggelse, som desværre er blevet grundigt forstyrret ved de yngre Anlæg paa Pladsen. Det eneste endnu urørte var en Række affaldsfyldte Lergruber, der var skaaret ned i Undergrunden. Hverken i Størrelse eller videnskabelig Værdi kan Pladsen maale sig med Blandebjerg, men da Stedet kun synes at have været beboet gennem ganske kort Tid, og Fundet er frit for fremmede Indblandinger, er det

alligevel af stor Værdi for Udforskningen af Kulturudviklingen i Yngre Stenalder.

Det fjerde store arkæologiske Arbejde om denne Tid er Globes Studier over den jydsk Enkeltgravskultur (39), som er blevet omtalt andetsteds i »Fortid og Nutid« (XVI, 298). En hel Række mindre Artikler omhandler endelig forskellige Undersøgelser og Enkeltfund. Therkel Mathiassen beskriver en ejendommelig Gravplads fra Harreby i Sønderjylland (61), hvor der er afdækket et Antal Dyssekamre og Jordgrave under flad Mark fra ældre Jættestuetid, og Hans Norling-Christensen fremlægger i en rigt illustreret Artikel Resultatet af en Undersøgelse af Enkeltgravshøje paa Esbjerg-Kanten (77). Blandt Enkeltfundene mærkes særligt en Del gode Mosefund (63, 94).

Inden for Bronzealderen er kun kommet eet mere omfangsrigt Arbejde, men til Gengæld ogsaa af største Betydning. Det er de to første Bind af H. C. Broholms Værk om Danmarks Bronzealder (21). Ogsaa her kan der henvises til en særskilt Anmeldelse, hvor tillige en større Artikel (18—19), der maa betegnes som Forarbejde til Bogen, behandles.

Fra Bronzealderen er Krigsaarenes absolut vigtigste Enkeltfund, de to hornede Bronzehjelme fra Viksø Mose (76). Til trods for at der paa flere Oldtidsfremstillinger fandtes Figurer, hvis Hovedbeklædning var prydet med store, krumme Horn, kendte man før dette Funds Fremkomst ikke saadanne Hjelme i Original; Fundet var derfor en virkelig Overraskelse.

Endelig behandler to Artikler (72, 25) nogle ejendommelige østdanske Helleristninger, bestaaende af haand-lignende Tegn, der er fundet paa flere mindre Sten; to af dem har oprindeligt ligget som Dække over Grave fra Yngre Bronzealder. Foreløbig synes flere Forhold omkring disse Tegn at være ret gaadefulde.

Om Danmarks Jernalder, der i nogen Grad har været forsømt af Forskningen i de senere Aar, foreligger denne Gang en hel Række Arbejder, selv om mange blot behandler enkelte Fund eller snævert afgrænsede Fundgrupper. Blandt de vigtigere maa nævnes en Bog af den svenske Forsker C.-A. Moberg om Kulturforholdene i Jernalderens første Afsnit (Zonengliederungen der vorchristlichen Eisenzeit in Nordeuropa, Lund 1941). Det danske Materiale — for saa vidt det allerede er publiceret — er behandlet paa lige Fod med Skandinaviens og Nordtysklands, og der kan derfor være god Grund til at knytte et Par Bemærkninger til den. Moberg har valgt at give en Skildring af Udviklingen efter de enkelte smaa Tidsafsnit og navnlig under Hensyn til forskellige Kulturprovinser, som han opdeler det store Omraade i. Denne

Oversigt griber helt tilbage til ren Bronzealder og er ført frem til Romersk Jernalder. Den behandler det meget omfangsrige Stof klart og overskueligt, og hele Tiden lægges der særlig Vægt paa, hvorledes Forbindelser mellem de enkelte Provinser viser sig i Materialet. Det er i Virkeligheden Udviklingen i disse Enkeltomraader, som Forfatteren interesserer sig for; thi først ved at faa et indgaaende Kendskab til dem kan man gøre sig Haab om at naa ind paa Livet af de store og vanskelige Problemer, som uløseligt er knyttet til dette Afsnit af europæisk Kulturhistorie. Forholdet er nemlig det, at store Dele af Nordeuropa ved denne Tid bliver fundtomme, saa at sige hvide Pletter paa Kulturkortet. I mange Tilfælde repræsenterer disse Huller i Fundstoffet adskillige Aarhundreder; intet Under, at mange Forskere har prøvet at trænge ind paa dette Felt. Moberg sammenfatter de tidligere Tolkningsforsøg i tre Grupper, alt efter som Fundtomheden er forklaret ved Befolkningens Bortvandring, ved en fuldstændig Isolering af Omraadet, saaledes at dette afskæres fra alle livsvigtige Forbindelser, eller ved gennemgribende Ændringer i Grav- og Offerskikke, hvorved der ikke mere nedlægges Sager i Jorden, og vi saaledes ikke har Midler til at konstatere den materielle Kulturs Efterladenskaber.

Tanken om Udvandring i større Stil afvises bestemt. De fundtomme Perioder forklares ved, at Ændringer i Tilførslerne (Isoleringen), i Levevis og Tankeverden (de nye Skikke) tilsammen bevirker, at det ikke længere er muligt paa arkæologisk Vej at følge de enkelte Provinser Kulturudvikling. Nordgrænsen for den europæiske Oldtidskultur — for saa vidt den karakteriseres af Mellem- og Sydeuropas materielle og aandelige Kultur — rykkes med andre Ord i dette første Afsnit af Jernalderen kraftigt mod Syd.

Gennem omhyggelige Undersøgelser af Materialet fra de Omraader, hvor Fundfattigdommen ikke er slet saa mærkbar, mener Moberg, at der i vid Udstrækning er Tale om Befolkningskontinuitet. Overført paa de helt fundtomme Provinser betyder det saaledes, at der heller ikke her behøver at være foregaaet større Folkeforskydninger. Kun i eet Tilfælde (den nordjydske Kraghede-Gruppe fra 1. Aarh. f. Chr.) inden for hele Tidsafsnittet kan der være Tale om en samlet Bevægelse, der overensstemmende med dansk Forskning tolkes som en Indvandring fra Sydøst. Mobergs Bog er i det hele et vigtigt Bidrag til Udforskningen af førromersk (eller keltisk) Jernalder. Ved den haardt tiltrængte Bearbejdelse af det for største Delen endnu upublicerede danske Materiale vil den komme til at danne en af de Hjørnesten, hvorpaa der kan bygges videre.

Fra Romersk Jernalder kan noteres Fremlæggelse af to rige Gravfund med indførte Bronzer og Glas, det fynske Kærumgaard-Fund (50) fra Tiden kort efter Chr. F. og den noget yngre sjællandske Grav fra Stenlille (71). I det første Arbejde tager Ole Klindt-Jensen paa bred Basis Spørgsmaalet op om de ældste Fund af importeret romersk Bronzeservice og fastslaar, at disse første Sager alle stammer fra Fabrikker i selve Italien. Senere flyttes Industrierne ud i de romerske Provinser, og det bliver navnlig Virksomheder i Gallien og Nedre-Germanien, som gennem de følgende Aarhundreder forsyner Norden med de saa efterspurgte romerske Produkter. Eksempler paa saadanne provinsialromerske Arbejder finder vi netop i Stenlille-Fundet, hvis bedste Stykker er to Glasbægre, der er smykket med indsløbne Ovaler. Dette Fund bruger Norling-Christensen som Udgangspunkt for en Række Undersøgelser dels over de enkelte Importsagers Herkomst og Udbredelse og dels over kronologiske Spørgsmaal i de første Aarhundreder af vor Tidsregning. Arbejdet indgaar herved i større Sammenhæng, idet samme Forfatter gennem de senere Aar indgaaende har diskuteret disse Problemer i Forbindelse med Materialefremlæggelser.

Ogsaa den svenske Arkæolog Gunnar Ekholm har i en længere Aarrække søgt at belyse de samme Spørgsmaal, men er i mange Enkeltheder naaet til andre Resultater end Norling-Christensen. Hele Sagen er ikke uden Interesse, for gennem disse Importsager har man Mulighed for temmelig nøje Dateringer af den ældre Jernalders enkelte Afsnit. Ganske vist er Materialet og Undersøgelserne bagved af temmelig speciel Art, men skulde nogen af dette Tidsskrifts Læsere ønske at stifte nærmere Bekendtskab med Enkeltheder i den lærde Holmgang, kan der henvises til et Par nye Artikler (36, 82), som repræsenterer de to Forskeres foreløbig sidste Ord i Sagen.

Fra samme Jernaldersperiode stammer et Offerfund af ret usædvanlig Art, udgravet og beskrevet af E. Albrechtsen (5). I en lille fynsk Mose blev der ved Tørvegravning fundet mange Lerkar og Dyreknogler, som ved nærmere Undersøgelse viste sig at være nedlagt i smaa Grupper, hver bestaaende af en Krukke og Lemmeknoglerne af en ung Okse. I flere Tilfælde laa et Reb slynget om Knoglerne, og for Enden af det var fastgjort en Tøjrepæl af Træ. Hver Gruppe Sager maa betegne et Offer til Guderne af samme Art som navnlig træffes almindeligt i jyske Moser. I Reglen har man ladet sig nøje med et eller flere Lerkar, som oprindeligt har indeholdt Fødevarer; det fynske Fund vidner saaledes om en langt større Gavmildhed over for de højere Magter.

Men hvilke Magter man paa denne Maade søgte at formilde, er vanskeligt at udtale sig om med Sikkerhed. Forhaabentlig vil der dog kunne skabes større Klarhed her, naar hele denne Gruppe Mosefund er blevet behandlet under eet.

I et særskilt Arbejde har Mogens B. Mackeprang behandlet Keramikken i Yngre Romersk Tid, d. v. s. 3. og 4. Aarh. (57). Bag den udanske, fremmedklingende Titel skjuler der sig en fortjenstfuld Behandling af et Fundstof, som hidtil ikke har været udnyttet. Med Udgangspunkt i samlede Gravfund med Bøjlenaale og Lerkar har Mackeprang delt det store Materiale i en ældre og yngre Gruppe, udfyldende hver et af de to Aarhundreder. Samtidig tages der i vid Udstrækning Hensyn til de forskellige Landdeles særlige Udformning af Enkeltheder og til de Kulturforbindelser, som kan have været Aarsag til Dannelsen af lokale Grupper. Materialet fra 3. Aarh. er paa sin Vis det interessanteste, fordi det i Jylland betegner noget nyt, der synes at bryde med den rolige Udvikling, som kan følges i Fundstoffet fra de to foregaaende Aarhundreder. Til Forklaring af de nye Strømninger synes Forfatteren lovlig ensidigt at have hæftet sig ved Paavirkninger sydfra. Som Norling-Christensen ganske kort har berørt i anden Sammenhæng (78) ser det nemlig ud til, at det tværtimod er den sjællandske Udviklingslinie fra Ældre Romersk Tid, som kommer til at præge største Delen af Vestdanmark i 3. Aarh. Muligt ligger der bagved Forhold af politisk Art, og maaske er det sjællandske Præg paa jysk Materiale Udtryk for de første Tegn paa den Udvikling, som i de følgende Aarhundreder fører til Øens handelspolitiske og kulturelle Førerstilling inden for det gammeldanske Omraade.

Det kan her være paa sin Plads at nævne to udenlandske Arbejder, der for en Del behandler dansk Materiale. J. Werners Bog om Smykkepladerne fra det store Mosefund ved Thorsbjerg i Angel (Die beiden Zierscheiben des Thorsberger Moorfundes, Berlin 1941) giver først en udførlig Beskrivelse og Bestemmelse af to lige saa pragtfulde som mærkelige Bronzeplader med rig Udsmykning af Dyre- og Menneskefigurer i presset Sølv- og Guldblik. Medens den ene er af provinsialromersk Arbejde og sandsynligvis er blevet til i Vesttyskland, er den anden Plades Dekoration af nordisk og uden Tvivl dansk Oprindelse. Forf. sammenstiller den med forskellige dyreprydede Sølvblikarbejder, der særlig er kendt fra rige sjællandske Grave. Disse Stykker har spillet en vis Rolle i Spørgsmaalet om Dyreornamentikkens ældste Historie. Efter en indgaaende Analyse mener Werner — sikkert med Rette — at de er uden Forbindelse med den ældste egentlige

Dyrestil. Hovedparten af Arbejderne stammer fra 3. og første Halvdel af 4. Aarh., men først ca. 100 Aar senere og med et helt andet Kildemateriale ser vi de første Forsøg paa en selvstændig nordisk Dyreornamentik i dette Ords egentlige Betydning dukke op.

Ogsaa Svenskeren Herje Öbergs Bog om Guldbrakteaterne (Guldbrakteaternas från Nordens folkvandringstid. Uppsala 1942) arbejder for en stor Del med dansk Stof, dog næsten udelukkende med allerede publiceret. Bogens vigtigste Del er en indgaaende og ret speciel Gruppeinddeling af det store Materiale i Forbindelse med Diskussion om de enkelte Typers Oprindelse, medens Forfatteren i saa vigtige Spørgsmaal som Datering og Fortolkning af Stykkerne i det væsentlige bygger paa ældre Undersøgelser.

Fra Jernalderen stammer ogsaa en hel Række Enkeltfund, behandlet i forskellige Arbejder. Særlig kan nævnes nogle smukke og værdifulde Mosefund fra den store Tørvegravning. En Samling af over 300 Bronzeringe fra Smederup i Østjylland (95) og et smukt og velbevaret nordsjællandsk Vejanlæg (52) stammer fra den førromerske Periode, medens det følgende Tidsafsnit kan tegne sig for to værdifulde Samlinger af Sølvsmykker, begge fra Vendsyssel (74—75, 78—79). Norling-Christensens Behandling af disse Fund er meget udførlig og har givet Anledning til en nyttig og stort opsat Oversigtstabel over de enkelte Smykkeformers Udbredelse i danske Fund (i 74). Fra Yngre Romersk Tid maa nævnes to sjællandske Gravfund (20,58) begge rigt udstyrede og med indførte Bronzer og Glas. Flere værdifulde Guldfund har ogsaa set Dagens Lys; fra Fyn stammer to, eet med en smukt forarbejdet 4. Aarh.'s Armrings (1), der er videt ud, saa den har faaet Maal som Halsring, og eet med to ualmindelig svære Halsringe — med Guld for over 18.000 Kr. — fra 6. Aarh. (17, 4). Endelig har Fundet af et Guldhængesmykke med Menneskefremstillinger givet Mogens Mackeprang Anledning til nærmere Omtale af en Række ganske smaa Menneskefigurer, der enten er stemplet eller udskaaret i Guldblik (56). Disse mærkelige Oldsager, som man fra gammel Tid har kaldt »Guldgubber«, har uden Tvivl været baaret som Amuletter.

Inden for Yngre Jernalder vil der være god Grund til at pege paa tre Arbejder, der ganske vist i første Række beskæftiger sig med svensk-norsk Materiale, men som dog inddrager et betydeligt dansk Fundstof, og hvis Resultater er af den største Interesse for dansk Forskning. Sammenlagt betegner de et stort Skridt fremad i Udforskningen af Dyreornamentikken, som i

Oldtidens sidste fem Aarhundreder er Udtryk for en selvstændig, nordisk-national Kunst af høj Kvalitet, paa samme Tid mærkelig tiltalende og letfattelig for os i Dag. Gennem baade Germansk Tid og Vikingetid pryder disse sikkert komponerede og tit fantastisk udformede Dyremønstre enhver Form for Ornamentkunst. Inden for den første Periode har man hidtil skelnet mellem tre forskellige Stilarter (Stil I—III), opstillet og defineret for 40 Aar siden af Bernhard Salin i hans berømte Værk om germansk Dyreornamentik. I Forbindelse med Publikationen af den usædvanlig pragtfuldt udstyrede 6. Baadgrav fra Valsgårde (G. Arwidsson, Valsgårde 6. Uppsala 1942) har Greta Arwidsson i et selvstændigt Værk (Vendelstile, Email und Glas im 7.—8. Jahrh. Uppsala 1942) kunnet findele Materialet yderligere, saaledes at man nu maa regne med fem forskellige Stilarter, der for at undgaa Misforstaaelser betegnes Vendelstil A-E. For os har det størst Interesse, at Salins Stil III herved falder i to Grupper, D og E, der vistnok for en Del er samtidige. Udbredelsen er derimod forskellig; Stil D er mest almindelig i Vest- og Sydskandinavien, medens Stil E i hvert Fald til at begynde med er mere østligt orienteret. Tidligere ansaa man Arbejderne i Stil D for at repræsentere en Art kortvarig Overgangsstil og anbragte dem snart inden for Stil II og snart inden for III; efter Fremkomsten af Arwidssons Værk maa de betragtes som Udtryk for en selvstændig og betydningsfuld Stilretning, der i det store og hele falder inden for 8. Aarh.

Saa langt synes der at være Enighed om den nye Inddeling, og ligeledes vil det næppe nogetsteds fremkalde Indsigelse, naar Greta Arwidsson hævder, at de forskellige Stilretninger er blevet til under kraftige Impulser udefra og under stadig Kontakt med førende udenlandske Kunstcentre. Men naar det gælder at udpege, hvorfra de nye Strømninger kommer, er det forbi med Enigheden. Arwidsson mener, at Hovedparten af Fremmedelementerne i Stil D er af frankisk Oprindelse. Men allerede Aaret efter har J. E. Forssander i en levende og skarpsindig Artikel (Irland-Oseberg. Medd. fr. Lunds Univ. hist. mus. 1942—43) — denne fremragende Forskers sidste — taget til Genmæle. Han paaviser, hvorledes man langt snarere maa vende sig mod irsk og irsk-paavirket engelsk Kunst for at finde den nordiske Stils Forbilleder. Forssanders Argumentation forekommer i store Træk overbevisende, og der synes efter den ingen Tvivl om, at de vigtigste Strømninger er udgaaet fra de britiske Øer. Dette har da ogsaa Åberg i det tredje af de nævnte Arbejder (Keltiska och orientalska stilinflytelser i vikingetidens nordiska kunst. Stock-

holm 1941) været inde paa. I sin Paavisning af keltiske 8. Aarh.'s Stilelementer i Nordens Kunst har han netop trukket en Række Arbejder frem, som er typiske for Stil D.

Baade Åberg og Forssander fortsætter Linien med Behandling af tilsvarende keltiske Indflydelser i Vikingetidens Kunst. Særlig inden for 9. Aarh.'s Dyreornamentik betegner disse Studier en Nyorientering, og de to Artikler skal nok vise sig frugtbare for kommende Forskning. Ved Studiet af Dyreornamentikken i 8. og 9. Aarh. har man gennem hele vort Aarhundrede ikke tillagt de vestlige Strømninger særlig Betydning. Men alligevel er Synspunkterne i de to sidstnævnte Arbejder ikke nye. Allerede 1880 havde Sophus Müller i sin fortrinlige Afhandling om Dyreornamentikken i Norden lagt denne Linie fast. Endnu en Gang maa vi bøje os for denne Forskers sjældne Klarsyn.

De sidste Aar har ogsaa bragt afgørende Nyt om Vikingetiden. Gennem de stort anlagte Udgravninger i Jelling er det lykkedes at skabe Klarhed over mange omtvistede Spørgsmaal og tillige at bringe overraskende, nyt Stof frem. Hidtil har Ejnar Dyggve som Arbejdets Leder blot offentliggjort et Par foreløbige Redegørelser (33, 34, jfr. 35) for Undersøgelsen af Sydhøjen. Indtil den endelige Bearbejdelse af hele Gravningen (Undersøgelser af begge Høje og omkring Kirken) foreligger, skal blot de vigtigste hidtil offentliggjorte Kendsgerninger nævnes, selv om de maa formodes at være almindelig kendte. Sydhøjen, hvis Bygningshistorie klarlagdes i alle Enkeltheder, var ikke rejst over nogen Grav. Ud over en højst ejendommelig, tellignende Trækonstruktion, der syntes opført i Forbindelse med en Afbrydelse af Højbygningen, indeholdt den intet samtidigt Anlæg. Derimod dækkede den over Rester af to Rækker svære Bautasten, oprindelig Dele af en mægtig, tresidet Indfatning af et helligt Omraade. Dette øjensynlig hedenske Anlæg var sandsynligvis samtidig med den første kongelige Gravlægning i Nordhøjen og Gorms Runesten over Dronning Thyra. Ved Opførelsen af den store Sydhøj, som tidligst kan være foretaget af Harald Blaatand, har man sløffet det saa grundigt, at dets Eksistens først blev kendt ved den store Udgravning. Mange Tvivlsspørgsmaal, som Forskningen har diskuteret frem og tilbage gennem de sidste hundrede Aar, er allerede løst, og uden at bruge for stærkt et Udtryk kan det siges, at den endelige Beretning om Udgravningerne maa imødeses med de største Forventninger.

Roar Skovmands Behandling af Skattefundene fra Vikingetid og ældre Middelalder afslutter paa værdig Maade Rækken af de store Jernalderarbejder (88). Disse Fund ligger paa et udpræget

Grænseomraade, ikke blot inden for Forskningen, men ogsaa rent museumsteknisk, idet de er ligelig fordelt mellem tre af Nationalmuseets Afdelinger. Selv om det gennem Aarene ikke har skortet paa Interesse for dem, har denne Splittelse tydeligt sat sit Præg paa Behandlingen; alt efter Uddannelse og Fag har den enkelte Forsker lagt Hovedvægten snart paa Fundenes numismatiske Interesse, snart paa den rent historiske og snart paa den arkæologisk-kunsthistoriske Side. Skovmands Værk forener paa lykkelig Maade alle Synspunkter og lader de forskellige Discipliner yde hver sit Bidrag til Bearbejdelsen. Hertil kommer, at samtlige Fund monografisk er behandlet paa den smukkeste Maade; Arbejdet er et Mønster paa, hvorledes en saadan sluttet Fundgruppe bør behandles, og for fremtidig Forskning vil det være af den største Værdi.

En lille Gruppe Arbejder, omhandlende Oldtidens vigtigste Erhverv, Landbruget, bør maaske behandles for sig. I Landbrugslandet Danmark er det glædeligt at konstatere, hvor langt Udforskningen af denne Næringsvejs ældste Historie er naaet. For faa Aar siden gjorde Gudmund Hatt Status op i en fortrinlig Oversigt (Landbrug i Danmarks Oldtid. København 1938), men i Dag er vi allerede langt videre. Det ovenfor omtalte Arbejde om de første Bønders Landnam og første Skovrydning (46) kunde ligesaa godt være omtalt her. Ogsaa Axel Steenbergs Værk om Høstredskabernes Historie (90) behandler vigtige Sider af dette ældste Landbrug, men da det for nylig er blevet udførligt anmeldt i dette Tidsskrift, vil en Henviisning hertil være tilstrækkelig.

I populær Form har G. Hatt for nylig givet en kort Oversigt over Jernalderens Bondeliv (45), og her er en Del af denne Forskers nyere Materiale omtalt, men kun i rent foreløbig Form. Det er særlig de store systematiske Bopladsudgravninger, som har været oplysende for vort Billede af disse gamle Bondesamfund. Paa samme Maade har samme Forsker i en Skildring af Oldtidsagre i Onsild Herred (44) givet Meddelelse om nye Fund og Iagttagelser vedrørende disse Folks Marker. Ogsaa her gælder det, at Oplysningerne maa betragtes som foreløbige, og man maa med stor Interesse afvente den endelige Bearbejdelse af dette kulturhistorisk saa overordentlig vigtige Fundstof. En enkelt Iagttagelse er dog blevet omtalt lidt mere udførlig (42). Paa flere Pladser er det lykkedes Hatt at paavise Spor af Oldtidsplovens

Virksomhed i Form af tynde Striber, der er ridset gennem Muldlaget ned i Undergrunden. Vigtigt er det, at disse Pløjesor i et enkelt, men helt sikkert Tilfælde lader sig føre tilbage til en tidlig Del af Ældre Bronzealder. Herved er der skabt Bevis for, at Ploven kendtes i en Tid, hvorfra man ellers ikke har fundet Spor af dette Redskab.

Hvad netop Plovene angaar, har Krigsaarenes Mosefund givet os et usædvanligt fint Materiale. Hele fire nye Fund er dukket op og allerede behandlet (38, 40, 8). De to har været af samme Art som den velkendte Døstrup-Plov, og heraf er et Stykke fra Donneruplund endda det bedst bevarede, der kendes. De andre er saakaldte Saale-Arder, en Type, der først i de sidste Aar er paavist herhjemme, til Trods for at den er afbildet paa Bronzealderens Helleristninger.

De sidste fire Aars arkæologiske Forskning har sat ind paa talrige Omraader. Arbejdet med de mange forskellige Emner og Forskningens ligesom springende Karakter er Udtryk for at Studiet nu søger fremad overalt, hvor der byder sig en Mulighed. Og saaledes vil det sikkert ogsaa blive i de kommende Aar. Meget er allerede i Gang og mere ligger klar til Behandling. Krigsaarenes stærkt forøgede Markarbejde har givet Arkæologerne nyt Arbejdsstof i saadan Fylde og Mængde, at der er meget lidt Sandsynlighed for at Studiet vil stagnere. Vi har i Øjeblikket alle Muligheder for at kunne føre Arbejdet med Udforskningen af Danmarks Forhistorie videre efter de samme heldige Linier, som har været fulgt i det sidste Decennium.

LITTERATURLISTE.

Følgende Forkortelser er anvendt:

Aarb. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie.

Acta A. Acta Archaeologica.

NM Arb. Fra Nationalmuseets Arbejdsmark.

1. *Albrechtsen, Erling:* Guldringen fra Sappesborg. Fynske Aarbøger 1941.
2. —: Apoteker Helweg Mikkelsens Samling. Fynske Aarbøger 1941.
3. —: Nogle yngre Stenalderes Grave i Rinds Herred. Fra Viborg Amt 1941.
4. —: Guldringene fra Sallinglunde. Fynske Aarbøger 1942.
5. —: Et fynsk Offerfund fra den ældre romerske Jernalder. Fynske Aarbøger 1944.
6. *Andersen, Knud:* Stenalderen i Skodborg-Vandfuld Herreder. Hardsyssels Aarvog 1943.
7. —: Opskærpning af Kerneøkser — Ægafslag. Aarb. 1943.
8. *Balslev, U.:* Oldtidsploven fra Hvorslev Mose. Østjysk Hjemstavn 1944.
9. *Becker, C. J.:* Fund af Ruser fra Danmarks Stenalder. Aarb. 1941.
10. —: En Begravelsesplads hørende til et nordsjællandsk Fiskerleje fra den yngre Bronzealder. *NM. Arb.* 1941.

11. —: Un vase d'argile avec représentation d'animaux gravés datant de l'âge du fer romain. Acta A. XIII.
12. —: Litteratur om Danmarks Forhistorie 1939—40. Fortid og Nutid XIV.
13. —: Et 6000aarigt Fiskeredskab. Fra det gamle Gilleleje 1943.
14. *Berg, Hakon*: Stenalderfund fra Porsmosen. Historisk Samfund for Præste Amt, Aarbog 1941.
15. *Berthelsen, William*: Stenalderboplads i Sønderkær og Vejledalen. København 1944.
16. *Brettenstein, Niels*: En nyfunden romersk Guldmedaillon. NM. Arb. 1943.
- 16a. —: De romerske Møntfund fra Gudme Herred. Nordisk numismatisk Arsskrift 1942.
- 16b. —: De romerske Møntfund fra Fyen udenfor Gudme Herred. Nordisk numismatisk Arsskrift 1943.
17. *Broholm, H. C.*: Et fynsk Guldfund fra den germanske Jernalder. NM. Arb. 1942.
18. —: The Bronze Age People of Denmark. Acta A. XIII.
19. —: The Inhabitants of Denmark in the Bronze Age. Corrections and Supplements. Acta A. XV.
20. —: En sjællandsk Grav fra femte Aarhundrede. NM Arb. 1944.
21. —: Danmarks Bronzealder I—II. København 1943—44.
22. *Brøndsted, Johannes*: Vort Folks Oldtidsliv og forhistoriske Minder. I Schultz Danmarks Historie I. København 1941.
23. —: Human Figures on a Danish Mesolithic Urus Bone. Acta A. XI.
24. —: Den forhistoriske Arkæologis Resultater. I Danmarks Kultur ved Aar 1940, udgivet af Det Danske Selskab. I Bind 1941.
25. —: Danish Arm-And-Hand Carvings. Acta A. XII.
26. —: A Frog as a Viking Age Burial Gift. Acta A. XIII.
27. —: Nordisk Arkæologi. I Videnskaben i Dag, ved F. Brandt og Kaj Linderstrøm-Lang. København 1944.
28. —: og *Mathiassen, Therkel*: To Hundrede danske Oldsager. København 1941.
29. *Brøste, K.* og *Fischer-Møller, K.*: Koelbjerg Skelettet. Et Fund fra tidlig Maglemosetid. Aarb. 1943.
30. *Christiansen, Niels A.*: Dobbeltjættestuen ved Græse. Fra Frederiksborg Amt 1944.
31. *Degerbøl, Magnus*: Om Kannibalisme i Danmarks Stenalder. Dyr i Natur og Museum 1941.
32. —: Vort ældste Husdyr, Hunden, og dens Skæbne i Danmark. Dyr i Natur og Museum 1942—43.
33. *Dyggve, Ejnar*: La fouille par le Musée National danois du tertre royal sud à Jelling en 1941. Acta A. XIII.
34. —: Jelling Kongehøje. Udgravningen 1941. NM Arb. 1943.
35. —: Om nordisk Arkitekturopfattelse i Vikingetiden med Udgangspunkt i Jelling. Vejle Amts Aarbøger 1943.
36. *Ekholm, Gunnar*: Den romerske jernalderens kronologi. Aarb. 1943.
37. *Glob, P. V.*: Danske Oldtidsminder. København 1942.
38. —: Pflüge vom Walle-Typus aus Dänemark. Acta A. XIII.
39. —: Studier over den jyske Enkeltgravkultur. Aarb. 1944.
40. —: Donneruplund-Ploven. Vejle Amts Aarbøger 1944.
41. *Hansen Toft, Hans*: Forsvundne Oldtidsminder ved Aabenraa Fjord og Genner Strand. Sønderjysk Maanedsskrift 19.
42. *Hatt, Gudmund*: Forhistoriske Plovfurer i Jylland. Aarb. 1941.
43. —: En sænket og hævet Jernaldersboplads ved Ringkøbing Fjord. Meddelelser från Lunds Universitets geografiska institution 194. (Svensk geografisk årsbok 1942).

- 44 —: Oldtidsagre i Onsild Herred. Randers Amts historiske Aarbøger 1942.
45. —: Jydsk Bondeliv i ældre Jernalder. Globus 1943.
- 45a. *Haugner, C. C.*: Lollands Oldtidsminder. Nakskov 1941.
46. *Iverson, Johs.*: Landnam i Danmarks Stenalder. Danmarks Geologiske Undersøgelse. II Række. Nr. 66.
47. *Jacobsen, Niels*: Oldtidsgrave fra Koldingegnen. Vejle Amts Aarbøger 1942.
48. —: Restaurerede Oldtidsgrave i Vejstrup Sogn. Vejle Amts Aarbøger 1943.
49. *Jessen, Knud*: Naturforholdene og Mennesket i Danmarks Oldtid. Fortid og Nutid XIII.
50. *Klindt-Jensen, Ole*: La trouvaille de Kærumgaard. Acta A. XII.
51. —: Et bornholmsk Osteke i europæisk Sammenhæng. Smaaafhandlinger om Bornholm til Peter Thorsen 8. Juli 1942.
52. *Kunwald, Georg*: En Oldtidsvej ved Tibirke Bakker. NM Arb. 1944.
53. *Køie, Mogens*: Tøj fra yngre Bronzealder fremstillet af Nælde (*Urtica dioeca* L.). Aarb. 1943.
54. *Larsen, Knud A.*: Var Kimbrene Jyder? Danske Studier 1943.
55. *Lund, Torben*: Danefælgvindingen og andre Regler om Fund af Sager af historisk Værdi. Juristen XXIV, Nr. 39.
56. *Mackeprang, Mogens B.*: Om de saakaldte »Guldgruber«. NM Arb. 1943.
57. —: Kulturbeziehungen im nordischen Raum des 3.—5. Jahrhunderts. Keramische Studien. Hamburger Schriften zur Vorgeschichte und germanischen Frühgeschichte. 3. Leipzig 1943.
58. —: En Bronzespand med Billedfrise i en Grav fra 3. Aarh. NM Arb. 1944.
59. *Mathiassen, Therkel*: Vore ældste Menneskefremstillinger. NM Arb. 1941.
60. —: Two new Danish Implements of Reindeer Antler. Acta A. XII.
61. —: En Stenalder Gravplads ved Harreby. Sønderjydske Aarbøger 1942.
62. —: Oldtidsminder i Dyrehaven. Meddelelser fra Historisk-Topografisk Selskab for Gjentofte Kommune. 19. Hefte. 1942.
63. —: Et Udvalg af Aarets Mosefund. NM Arb. 1942.
64. —: Aamose-Undersøgelserne. NM Arb. 1943.
65. —: Stenalderboplads i Aamosen. Nordiske Fortidsminder III, 3. 1943.
66. —: Aamose-Omraadet i Stenalderen. Fra Holbæk Amt. 1944.
67. —: The Stone Age Settlement at Trelleborg. Acta A. XV.
68. —, *Degerbøl, M.* og *Troels-Smith, J.*: Dyrholmen. En Stenalderboplads paa Djursland. Kgl. Danske Videnskabernes Selskab. Arkæologisk-Kulturhistoriske Skrifter. I, 1. 1942.
69. *Neumann, Hans*: Udgravning af en Jættestue i Grarup. Sønderjysk Maanedsskrift 17.
70. *Nordmann, V.*: Nyere Undersøgelser over Litorinatiden i Danmark. Naturens Verden 1941.
71. *Norling-Christensen, Hans*: Der Stenlille-Fund. Acta A. XI.
72. —: Et Bronzealders Helligtegn. NM Arb. 1941.
73. —: Betragtninger over Kulturforholdene i keltisk Jernalder. Fortid og Nutid. XIV.
74. *Norling-Christensen, Hans*: Une trouvaille de parures de l'ancien âge du fer romain faite à Vester Møllerup, Vendsyssel. Acta A. XIII.
75. —: Smykkefundet fra Vester Møllerup. NM Arb. 1943.
76. —: Bronzealderhjelmen fra Viksø. NM Arb. 1943.
77. —: Nye Enkeltgravs fund fra Sydvestjylland. Aarb. 1943.
78. —: Une trouvaille de parures de l'ancien âge du fer romain faite à Gjølstrup, Vendsyssel. Acta A. XIV.
79. —: Gjølstrup-Fundet, et Smykkefund fra den ældre romerske Jernalder. NM Arb. 1944.
80. —: Lidt om Hedsbjerg-Bakkedragets Oldtid. Fra det gamle Gilleleje 1943.

81. —: Oldtidsminder i Varnæs Sogn. Sønderjysk Maanedsskrift 20.
82. —: Den ældre romerske Jernalders Kronologi. Fornvannen 1944.
83. *Raben, J.*: Oldtidsminder i Skelde Kobbelskov. Sønderjysk Maanedsskrift 18.
84. —: Oldtidsmindesmærkerne paa Als restaureres. Sønderjysk Maanedsskrift 20.
85. *Schultz, C. G.*: Vikingehuset paa Trelleborg. NM Arb. 1942.
86. *Simonsen, Poul*: Dyssehygden i Tokkekøb Hegn. Fra Frederiksborg Amt 1944.
87. *Skjerne, G.*: Om Guldhornene. Musikhistorisk Arkiv I. 1941.
88. *Skovmand, Roar*: De danske Skattefund fra Vikingetiden og den ældste Middelalder indtil omkring 1150. Aarb. 1942.
89. —: Vesteregns Skattefund. Fra Ribe Amt 1943.
90. *Steensberg, Axel*: Ancient Harvesting Implements. Nationalmuseets Skrifter. Arkæologisk-Historisk Række I. 1943.
91. *Thorvildsen, Knud*: Dyssetidens Gravfund i Danmark. Aarb. 1941.
92. *Thulstrup Christensen, V.*: Oldtidsminder paa Løgstøregnen. Fra Himmerland og Kjær Herred 1942.
93. *Troels-Smith, J.*: Foreløbige Resultater af de geologisk-arkæologiske Undersøgelser i Aamosen. Referat af Foredrag. Meddelelser fra Dansk Geologisk Forening, Bind 10, 1942.
94. *Vebæk, C. L.*: Et sjældent Offerfund fra Stenalderen i en Mose i Vester Nebel. Fra Ribe Amt 1944.
95. —: En østjysk Offermose fra keltisk Jernalder. NM Arb. 1944.
96. *Vestergaard Nielsen, S.*: Nye Mosefund fra Himmerland. Fra Himmerland og Kjær Herred 1944.
97. *Winther, Chr.*: Tydning af nogle Helleristningsfigurer. I—IV. Danske Studier 1939, 1940 og 1943.
98. *Winther, J.*: Blandebjerg. Rudkøbing 1943.
99. *Ollgaard, H.*: Skafttapøksen som Kile. Fra Ribe Amt 1944.